

Mesél a sír

CSORBA SÁNDOR

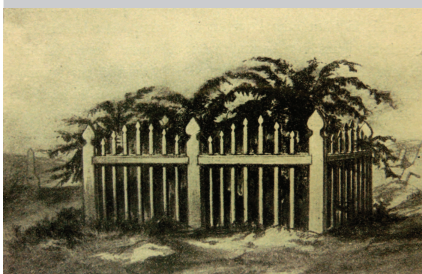
Obernyik Károly, a kis Kölcsey Kálmán nevelője 1838. augusztus 29-én a következőket jegyezte fel naplójába: „Nevezetesek lesznek e napok mindig előttem. De nemcsak előttem, még a későbbi maradék előtt is. 23-án eljövén Tamássy minden lehető operatiót véghez vitt. Kölcseyre nádályokat ragasztott, hólyaghúzózt tett gyomrára, nyakára, tormát lábára. Ez nap délig jobban is volt; de délután ismét, még pedig nagyon rosszul lett. Estvefelé pedig már eszmélet nélkül is beszélt; kétszer emeltem őt ágyában fel; mivel maga erejétől felülni képes nem vala. Minél közelebb jött az éj, annál terhesebb lett a nyavalya. [...] 24-én reggel ismét jókor felkelék. Már ekkor csendesebb lett. Tíz óra tájban elkezdett haldoklani, s csendesen ki-múlt.” Negyvennyolc éves volt.

Váratlan halála országos megdöbbenést keltett. A hatalom hívei megkönnyebbültek. Az ország legműveltebb emberét, akinek tisztessége kikezdhetetlen volt, s aki talán a legtaktikusabb politikus is volt egyúttal, nem lehetett sem megvásárolni, sem megszarolni. Pedig nem sokkal azelőtt tartóztatták le Kossuthot, fogták perbe Wesselényit (mindkettő Kölcsey elvbarátja), s ebben a politikai helyzetben egy ilyen tekintélyű és értékű személyiség mindenképpen kellemetlen tényező volt. Barátait, az ország szellemi és erkölcsi elitjét (Deákot, Wesselényit, Kossuthot, továbbá Szemere Pált, Bártfay Lászlót – akiktől ebben az összefüggésben megbízható adataink vannak), az egész nemzet sorsát érintő tragikus csapásként érte a hír. Joggal.

A temetés szokatlan gyorsasággal, a halált követő napon, augusztus 25-én történt. A váratlan halál s a gyors temetés nem véletlenül keltett gyanút a halálozás körülményeit illetően, mely aztán különböző szinten és formában sokáig

„Kölcsey Ferenc exhumálását augusztus hó 8-án végeztük el Szatmárcsekében. Mikor az exhumáláshoz indultam, azt gondoltam, hogy az 1854-ben emelt emlékoszlop alatt egyedül Kölcsey Ferenc nyugszik s így feladatom arra fog szorítkozni, hogy a sírt minél könnyebben bontsuk fel, s a földi maradványokat minél szebben gyűjthessük össze. Ezzel szemben a Szatmárcsekében feltárt kriptában három ember hamvai nyugodtak: Kölcsey Ferenc, testvére Kölcsey Adám és ennek felesége Szuhányi Jozefín. Kölcsey Ferenc temetésére vonatkozólag egyetlen sor biztos adat sem volt birtokunkban. A sírokban semmi feljegyzés. A csontok nagyrészét rendetlenül, földdel vegyesen, mert a téglából boltozott kriptába a talajvíz, mint mondják párszor az árvíz is, igen nagy rombolást vitt véghez.”

(CSISZÁR Árpád: *Kölcsey Ferenc exhumálása*, Hármashatár, 1938/7–8, 132–134.)

Ilyennek láthatta Petőfi 1847 júliusában Kölcsey sírját, Varsányi István rajza (Kubinyi Ferenc–Vahot Imre: *Magyarország és Erdély képekben I–IV.*, 1853)

eleven maradt. Kölcsey első életrajzírója, Vajda Viktor még 1875-ben is említ egy levelet, melyet a költő 1838. augusztus 23-án kapott volna, déltájban, „s a levél elolvasása után azonnal rosszabbra fordult baja. Ki állíthatná teljes határozottsággal az ellenkezőt? noha különösen kellene találnunk, hogy a mérgezés a jelenlevő orvosnak mindjárt szemébe nem tűnt. Különösen mindenesetre. [...] Úgy banni, mint Kossuthal vagy Wesselényivel, övele nem lehetett, és elvesztésére legcélszerűbbnek látszott a mérgezés. Korántsem állítjuk, mintha csakugyan megtörtént volna, de megvalljuk, azok közé sem tartozunk, kik azt

Vörösmarty Mihály „ KÖLCSEY

Meg ne ijedjete, a hazaföldnek szíve dobog fel:
Kölcsey sírjától keble örökre sebes.

■ (1844. szeptember 18. előtt)

A költő első síremléke, Szatmárcseke, 1854 (Vértesy Jenő: *Kölcsey Ferenc, 1790–1838*, Budapest, 1906)

„Badalóval csaknem szemközt fekszik innen a Tiszán (tulajdonképpen túl a Tiszán) Cseke, és csekei temetőben Kölcsey Ferenc. Tavaly ősszel egy pár hétig laktam itt, s meg-meglátogattam a szent sírt, melyben a legnemesebb szívek egyike hamvad. Halmánál nincs kőszobor, még csak fejfa sincs, melyre neve volna fölírva; de nincs is rá szükség, mert az odalépő vándornak szívdobogása megmondja, ki van ott eltemetve. Csendes e táj; a városok, a nagyvilág zaja nem hangzik idáig. A nagy férfi sírja körül csak a szellő rezgeti a tövisbokrokat, a tövisbokrok virágain vadméhek dongnak, s távol az andalgó Tisza halkán mormogja dalát, hogy a koporsónak álmát meg ne zavarja.”

■ (Lásd: PETŐFI Sándor: *Úti levelek Kerényi Frigyeshez*, 14. levél = Uő: *Összes prózai művei és levelezése*, Szépirodalmi, Bp., 1974, 304–305.)

”

Petőfi Sándor NAGYKÁROLYBAN

Hát e falak közt hangozának
Nagy szavaid, oh Kölcsey?...
Ti emberek, nem féltek: épen
E szent helyet ily nagy mértékben
Megszentségteleníteni?

Nem féltek-e, hogy sírgödreből
Kikél a megbántott halott?
Hogy sírgödreből ide jő el,
S – hogy hallgassatok – csontkezevel
Szorítja össze torkotok?

Nem, ő a sírt el nem hagyandja;
De lenn, sírjában, nem hiszem,
Hogy könnyei ne omlanának
Éretted, te az aljasságnak
Sarába súlydnt nemzetem!

Mily szolgaság, milyen hízélgés!
S mindig tovább mennek, tovább,
S ki legszebben hízélg, az boldog. -
Ha már kutyákká aljasodtok:
Miért nem jártok négykézláb?

Isten, küldd e helóta népre
Földed legszörnyűbb zsarnokát,
Hadd kapjon érdeme díjába'
Kezére bilincset, nyakába
Jármot, hátára kancsukát!

■ (Nagykároly, 1846. szeptember 7.)

lehetetlenségnek tartják.”
A megfogalmazás óvatos,
csak annyit állít, hogy a
hatalomnak ez a haláleset
nagyon jól jött (akárcsak
majd kétszáz évvel korábban
Zrínyi Miklósé, a költőé), s
ezért a halálesetben a közre-
működők lehetőségét kizárni
nem lehet. De – különös
módon – ez a gyanú később
sem aludt el. Annaira nem,
hogy még 1930 körül Luby
Margit, majd később, 1955-
ben Molnár József gyűjtése
szerint legendák, történetek
éltek a csekeiek között, hogy
vasas németek ásták fel a sírt
nem sokkal a temetést kö-
vetően, iratok után kutatva
(egyesek szerint találtak is),

de azért is, mert nem hitték el, hogy Kölcsey meghalt volna. Van az ilyen szóbeszédéről korábbi feljegyzésünk is. Ormos Zsigmond, az országgyűlési ifjak egyike, aki 1834-ben Pozsonyban többször találkozott a költővel, egy későbbi, 1874-ben megjelent visszaemlékezésében csekei útjának tapasztalatairól számol be. Szerinte a házi cselédek, akiknek a költő szobájába belépniük tilos volt, a kulcslyukon keresztül lesték meg gazdájukat éjjel, s azt látták egy ízben, hogy a költő térdére hajolva ír. Az ilyen tapasztalatok alapján terjedt el először az a hír, hogy Kölcsey aranycsináló. Hiszen számukra az éjszakai írásnak más komoly oka nem lehetett. Tudjuk, hogy ekkor készült Kölcseynek a Wesselényi védelmére írt beszéde, pontosabban a beszéd azon része, melyet maga a költő dolgozott ki. Időben kellett ezt a számára olyan fontos szöveget elkészí-

A költő második síremléke, Szatmárcseke, 1938 (Fotó: Orbán Domonkos)

tenie, s bizony ez éjszakai munkával is járhatott. De a rejtélyes, előkelő vendég, Wesselényi személye is, aki a védőbeszéd szövegének megszerkesztése, megbeszélése miatt érkezett Csekébe, szintén szóbeszédre adhatott okot. Továbbá Kölcsey személyének rendkívülisége sem engedte, hogy váratlan halála s gyors temetése mellett szó nélkül menjenek el. Az a hír járta, hogy mégsem halt meg, hanem éjszaka, titkon, fekete bőrrnyós szekérre tették, s fogságra hurcolták, melyből soha vissza nem jöhetett, következésképpen a koporsó Kölcsey teteme nélkül lett sírba helyezve. Ezek a történetek különböző változatokban sokáig terjedtek, illetve megmaradtak. Bizonyosságot ezzel kapcsolatban voltaképpen csak az 1938-as exhumálás hozott. Ennek jegyzőkönyvét a Hármashatár című lap 7–8. száma hozta még abban az évben. Eszerint a

sírboltban a befolyó víz és a talajvíz hatalmas rombolást végzett. A koporsók elkorhadtak, a csontok egy része teljesen eltemetődött. „Legnagyobb volt a rendtelenség a koponyák körül, melyeknek alsó állkapcsaikat helyükön találtuk ugyan – írták –, de két koponyát a többi csonttól függetlenül a sírbolt keleti végében egymás mellett, az északi faltól egy méternyire leltük meg. A harmadik koponya az északi részben eltemetett holttesté a föld alatt volt, a medencecsontok közé ékelődve.” Erről az utóbbiról állapították meg, hogy Kölcseyé. Hogyan lehetett ilyen körülmények között a költő földi maradványait azonosítani? Ismét a szakértői jelentést idézzük: „Arcképeinek tanúsága szerint Kölcsey Ferenc arcának jellegzetessége a beesett orrtó, ami ennél a koponyánál határozottan, szinte

kirívóan látszik. Szemöldökcsontja és állcsontja, mint az intelligencia kísérői erősen fejlettek.” Ehhez járult egy lapalji szerkesztői megjegyzés is, melyben hivatkozva a koponyáról készült fényképre, azt írták, hogy „a nagytások mérhetően mutatják, hogy a jobb szem ürege kisebb, mint a balé, márpedig K. F. jobb szemére volt vak”. Az tehát kétségtelenül bizonyosnak tekinthető, hogy a *Hymnus* költőjét rejt a csekei sír. Halálának körülményeit azonban, ennek váratlanságát és a gyors temetést – noha megbízható emlékezők tanúságával rendelkezünk – mindig is sok találgatás és a gyanú árnyéka fogja kísérni.

Füzesi Magda „ KÖLCSEYHEZ

Halott virágok őrzik sírodat,
Isten tenyerén a Hold elsirat,
és virradatkor elvérzik az álmot,
emlékek lakják holt utcádat.

(*Szatmárcseke, 1996. január 21.*)

“

Kölcsey Ferenc VÉGNYÚGALOM

Ohajtom én hűs sírhalomban
Aludni csendes éjemet,
Szendergve boldog nyugalomban
Leélvén kínos éltemet.

Aludva sírom éjjelében
Lágy nyugalom leng hamvamon,
Mint leng zefír könnyű röptében
Virító rózsabokrokron.

Majd Lotti szép tekintetével
Borongva áll sírom felett:
Mint Hesper bájoló képével
Ha felszáll halmaim megett.

Hall majd egy fülmilét csattogni
Az elborító lombokon,
És édesen fog andalogni
A lágyan ömlő hangokon,

S szelíd álomra szenderedve
Szent képzeteknek karjain,
Még egyszer ah, sohajt epedve
Költője kellő daljain.

■ (*Álmosd, 1810. január 25.*)

